

רשימות

בפרשת השבוע

שביעי של פסח

שמות פרק י"א פסוק ב'

דבר נא

רש"י: אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אברהם, ועבדום וענו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם [ברכות ט].

כאן בציוי נאמר רק שישאלו ממצרים "כלי כסף וכלי זהב", ואילו לקמן [בפרק י"ב פסוק ל"ה] כשהשאלו בפועל נאמר שהשאלו "כלי כסף וכלי זהב ושמלות", ורש"י שם הביא מהמכילתא ששמלות הוא הדבר הכי חשוב ששאלו ממצרים, ודבר זה צריך ביאור שהרי לא ציוו להשאל שמלות? [אפילו שבהתגלות הראשונה של ה' אל משה במדבר סיני נאמר גם שמלות, לעיל פרק ג' פסוק כ"ב]?

י"ל שצוה אותם רק על כלי זהב וכסף כיון שזאת היתה ההבטחה לאברהם אבינו, "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", ולזה חשוב שישאלו את הכלי כסף וכלי זהב [ולקחו כלים אלו ממצרים ושמו אותם על החמורים, כמו שמובא ברש"י שמות יג, יג], ועל זה נאמר אצלינו רק כלי כסף וכלי זהב, מה שאין כן בני ישראל עצמם לקחו מהם גם שמלות, שחשבו על צרכיהם במדבר, וזה היה הדבר הכי חשוב להם ליציאה, שלא היו יודעים שהענן יגהץ את מלבושם, ואולי גם השתמשו בהם לקראת מתן תורה בשמלות הנוספות כשכבסו את הראשונות, והיו צריכים ללבוש אחרים במקומם, שנאמר [שמות י"ט י'] "וכבסו שמלותם", [או אולי כבסו אותם כשנמצאים עליהם], והרי ידעו שיעבדו את ה' במדבר, וצריך לשם כך להתקדש ולהטהר ולכבס בגדיהם, [לכן אצל יעקב אבינו (בראשית לה, ב) נאמר "והחליפו שמלתיכם", כיון שהיו בידם עוד שמלות, וכן לא היה מועיל רק לכבסם, כי הם היו של ע"ז, אך כאן במתן תורה מספיק היה לכבסם], אך מצד שני אין לו ערך כספי רב, כמו כסף וזהב, ולכן נאמר שבני ישראל [וכן לעיל ג, כב, שיקחו] לקחו גם שמלות ממצרים.

ואם תקשה לך שהרי מובא בחז"ל [מדרש שיר השירים (א נד) על הפסוק "תורי זהב נעשה לך"] שביזת הים היתה בדרגה איכותית יותר מביזת מצרים, ואם ביזת מצרים היא כמו כסף, אז ביזת הים היא כמו זהב, ואם כן הרי יתקיים בהם שיצאו ברכוש גדול ואיכותי יותר מאוחר יותר בביזת הים, והרי בביזת הים בני ישראל רצו אותה מאוד ולא רצו לעזוב אותה עד שמשה רבינו היה צריך להסיע אותם משם כמובא בחז"ל, מה שאין כן במצרים לא רצו לקחת כסף וזהב מהמצריים, שכך משמע בפסוקים שהקב"ה היה צריך לבקש מהם שילכו למצריים, וכן כתוב אצלינו ברש"י "אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אברהם, ועבדום וענו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם", ואם כן לא היה כביכול טענה לאברהם אבינו שלא יצאו ברכוש גדול?

אך י"ל שאכן כך היה רק מאוחר יותר בים סוף אחרי היציאה מארץ מצרים, אך ההבטחה של הקב"ה לאברהם אבינו היתה על היציאה ממצרים, שהיתה קודם, שנאמר בהבטחה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", שהיציאה ממצרים תהיה ברכוש גדול, ואינו דומה יציאה עם רכוש, ליציאה בלא רכוש, כיון שיציאה עם רכוש היא יציאה הרבה יותר משמחת, אפילו שהרכוש בים יהיה שווה ואיכותי יותר. [ואף שחז"ל אמרו על מכת דם (שמות רבה ט י) "מכאן העשירו ישראל", אם כן כבר העשירו קודם ליציאה ממצרים? י"ל שעדיין לא היה זה בבחינת רכוש גדול המובטח לאברהם אבינו, ודע עוד שהבטחה זו של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לאבות הקדושים, חוץ מזה שהיא תתקיים עד תום, הקב"ה רצה גם שכולם יראו שהבטחה זו נתקיימה, שכך משמע לקמן בפרשת חקת שזאת הסיבה האמיתית שהקב"ה צוה לשלם לאדום על המים בכסף מלא תמורת המעבר בארצם, והוא להראות להם שנתקיים ההבטחה לאבות "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", שכך נאמר במדרש רבי תנחומא (חקת יב) - "נעברה נא בארץ וגו' מי באר, מי בורות היה צריך לומר, למדך תורה דרך ארץ, שההולך לארץ שאינו שלו ויש בידו צרכיו, לא יאכל ממה שיש בידו, אלא שלו יהא מונח, ויקנה מן החנוני, בשביל להנותו, כך אמר להם משה, הבאר עמנו, ומן אנו אוכלין, לא תאמר שאנו מטריחין עליך, שכר אתה עושה לעצמך, וכך אמר לו הקב"ה למשה "אכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם", ומשה אמר להם לישראל, התירו להם כספכם, שלא יאמרו עבדים היו ועניים הם, הראו להם עשרכם וידעו שלא יאמרו הפסדתם בשעבוד, שכבר אמר הקב"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וידעו שאין אתם חסרים כלום].

שמות פרק י"ב פסוק ל"ו

וינצלו את מצרים

בעל הטורים מביא כאן שתיבות "וינצלו את מצרים" עולה בגימטריה "עשאוה כמצודה שאין בה דגן". על פסוק זה הגמ' בברכות [ט:] דורשת אמר רבי אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן, וריש לקיש אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים.

פירוש שבנ"י רוקנו את מצרים מכל ממונם כמו מצודה הריקה מדגן, או כמו תהומות ים הריקה מדגים בגלל שאין שם מזון.

וקשה מדוע צריך שתי דוגמאות, הרי בשתי הדוגמאות אין מזון?

י"ל שישנו הבדל בין השתיים, שבמצודה שאין בה דגן אמנם עתה אין בה דגן אך הוא מצב זמני בלבד כיון שהיה בה בעבר דגן, ולכן אולי נשאר שם קצת פירורים מהעבר, או אולי יתנו בה שוב דגן לתפוס העופות. לכן בא ריש לקיש ואומר שמצרים דומה למצולות ים שבה אין בכלל מזון לא בעבר ולא בעתיד, כמו מצרים אחרי שבני ישראל רוקנו אותה לא נשאר בה כסף וזהב כלל כמו מצולות ים.

ויש להביא ראייה לדבר משינוי לשון הגמרא האם ארץ מצרים אחרי שרוקנו אותה בני ישראל דומה למצודה שאין בה דגן שההתייחסות היא לדגן [למזון] החסר, וכיון שאין בה דגן ממילא לא יבואו עופות, לבין כמצולה שאין בה דגים ההתייחסות היא לדגים התרים אחר המזון [לאוכלי המזון] שאינם נמצאים שם כיון שאין שם מזון, והפירוש הוא שדרך הדגים להסתובב ולתור אחר המזון בכל הסביבה, אך לא במצולות כי שם אין הדגים מסתובבים כלל, שידועים שבודאי אין שם מזון, מה שאין כן במצודה שאמנם עוף לא נכנס לאכול שם כעת כי אין שם דגן, אך עדיין העופות עפים מעליה ומסתכלים גם עליה מרחוק לדעת מה יעשה בה.

והקשה בצל"ח אם מצרים נשארה ללא כסף וזהב כלל וכלל, אז מהיכן היתה ביזת הים שהיתה גדולה מביזת מצרים כמובא בחז"ל? ועיי"ש מה שתירץ בשם בנו.

עוד י"ל שנאמר לעיל בסוף חומש בראשית בשנות הרעב הביאו כל מצרים את כל הכסף ביתה פרעה כמש"כ "ויתם הכסף בשנה ההיא", וכאן בני ישראל הלכו לשאול כל אחד מהשכנים שלו כמו שנאמר בפסוק "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה", ולא מבית פרעה ושריו, אם כן י"ל שהכסף הגדול היה אצל פרעה והשרים הגדולים ומכסף זה היתה ביזת הים.

מתוך הספר רשימות בפרשת השבוע לרב הופנר

הערות והארות על הכתוב כאן יתקבלו ברצון במייל שכתובתו haseforim@gmail.com